

İyiye gideceğimize inanalım

BİLGE SELÇUK
@byagmurlu

Koç Üniversitesi, Psikoloji Bölümü

Umut var demiştik iki hafta önce... Başımıza gelen travmaların kötü etkisinin devam etmemesi bize bağlı, olumsuz yaşantılara rağmen biz pozitif kalmayı başarabilir ve kendimize, çocuklarımıza, etrafımıza pozitif bir çevre sağlamak için çabalarsak, bu mutlaka iyi sonuç verir, demiştik. Özenle, eğitimle, olumlu ilişkilerle bu gidişatı değiştirebilir, zinciri kırabiliriz. O zaman her şey daha güzel olabilir...

Doğrusu henüz güzel bir şey olmadı. Korkunç şeyler yaşadık yine; başka ülkelere on yıl yetecek acıları on güne sığdırdık. Yine şehitler verdik, yine çocuklar öldürüldü. Oyun oynayan minicik bir yavruyu bir adam asitle yaktı. Babasıyla futbol maçına gitmenin heyecanını ve kendi takımının 5 yaş formasını giymenin gururunu yaşarken, gözü dönmüş fanatiklerin saldırısına uğradı başka bir çocuk. Üniversiteli Kayserisporlular Grubu, bu saldırının neden "haklı" olduğunu 'Vicdan' başlıklı yazısında açıkladı. Kendi tahammülsüzlük ve saldırganlıklarını yerli hassasiyetlere dayandırıyor, toplumdaki "anlayış ve insaf" bekliyorlardı.

Artık herkes her ortamda şiddet gösteriyor. Yerine göre değişiyor kullanılan dil, kimi zaman daha kibar veya kaba, kimi zaman daha örtük veya açık, ama içerik aynı. Panzerin arkasında sürüklenen, ortaha çıplak bırakılan cesetler, şehit cenazelerinde dizini döven anababaların yanında atılan duyarsız nutuklar, katliamda hayatını kaybeden yüzlerce masum insan anılırken çalınan ışıklar, ölümler üzerinden bile nasıl şiddet gösterebildiğimizin kanıtları.

Bu ülkede kimse artık kendini kontrol etmek zorunda değil. Bir adam, bir kadın, bir çocuk, bir politikacı, bir sporcu, bir öğretmen, bir öğrenci, bir birim sorumlusu, bir müdür, bir genel müdür, bir daha üst, bir en üst yönetici, bir gücü olan, bir gücü gücüne yeten. Elinde asidi, bıçağı, silahı olan, elini yumruk yapabilen. Bir tanınan, bir çevresi olan, yöneticiye yakın olan,

danışmanlık yapan, yönlendiren... Bir direksiyonda olan...

Umutsuz bir tablo gibi duruyor. Ama umutlu olmak için de bir sebebimiz var elbet: Bu 'bir direksiyonda olan'lar, o kaba ve saldırgan davranışları sadece belli insanlara, belli yerlerde ve belli zamanlarda yapıyorlar. Yani "iyi" davranışları da zaman zaman gösteriyorlar. Bu, bize o kişilerin isterlerse farklı davranabildiği bilgisini veriyor. Güzel haber... Yani kişi, herhangi bir öğrenme gücüne sebebiyle saldırgan, kaba ve hoyrat davranmıyor. İyiliksever, nazik ve yumuşak da olabiliyor istediğinde.

O zaman diyebilirsiniz ki bu kabalık, bu güç gösterisi, bu hoyratlık, kabadayılık neden? Neden insan "iyi" olabileceği halde, "kötü"nü tercih ediyor? Umut bunun neresinde?

Alakalı bir bilgi vereyim hemen: Öğrendiğimiz her davranışı uygulamayız. Öğrenme, çok çeşitli yollarla olur; bunlardan biri gözlemdir. Bakarken, izlerken, farkına bile varmadan aslında pek çok şey öğreniriz; yemeyi, selam vermeyi, oturmayı, sohbet etmeyi. Beynimiz daha karmaşık hareketleri de görerek öğrenmemizi sağlar. Mesela, birini bıçaklamak. Hiç yapmadığımız ve belki hiç de yapmayacağımız bir şeydir bu 'birini bıçaklamak', ama televizyonda izleye izleye nasıl yapılacağını öğreniriz. Yani, o hareketi bilgi dağarcığına katarız. Bu bilgiyi kullanmamız ise, *gerekli* olduğunu düşünmemize bağlıdır. Peki 'bıçaklama'nın *gerekli* olduğunu neden düşünsün insan, neden onu tercih etsin?

Şöyle açıklayalım: Biz bir gün içinde onlarca, belki yüzlerce insanı izleriz ama hepsinin davranışına aynı şekilde dikkat etmeyiz. Kaynakları kontrol edenlerin, yani becerikli bulduklarımızın, yani güç-

lü olanların davranışlarına daha dikkat ederiz; onları daha çok model alırız ve etkilerinde daha fazla kalırız. Söz gelimi, becerikli ve başarılı olarak görülen insan birini bıçaklıyorsa, bizim de o davranışı yapma ihtimalimiz artar.

Bugün çevremizde kontrolsüzlük, kabalık, saldırganlık, hoyratlık, keyfilik, aldırmaçlık artıyorsa bunun önemli bir sebebi, en üst makamlardakilerin böyle hareket etmeleridir. Yükselen ve ülke yönetimine kadar gelen insanların böyle davranması, izleyen herkese, 77 milyona, şu mesajı verir: Bu davranışlar işe yarar, sizi yükseltir, güçlendirir, sizi sözü dinlenen biri yapar. Ve eğer yönetmeye talipseniz, sizin de böyle davranmanız "*gerekir*".

Elbette kabalık ve hoyratlığı başka yöntemlerle de değerli gösterebilirsiniz. Örneğin, bunları sanki bir topluluğun, bir semtin özelliğiymiş gibi sunarsınız. O topluluk, şehrin gerisinden farklıdır, özeldir, ayrıcalıklıdır. Aslında kişiliği bambaşka olan, çoğu öyle davranmayan insanların da aynı kendiniz gibi kontrolsüz, saldırgan olduğunu ima eder, o özellikleri (kabadayılığı) yüceltir, insanları sizin gibi davranmaya özendirirsiniz. Burada verdiğiniz bir mesaj da şudur: Sizin kaba davranışınız aslında halktanır, kibar olansa aristokrat. Kaba olan doğaldır, kibar olan yapay...

Oysa ki gerçekte halk kaba değildir; köylü kaba değildir, kasabalı kaba değildir. Kabalık, hoyratlık, kontrolsüzlük, saldırganlık kişisel özelliklerdir. İnsanların kendi hayatlarındaki olumsuz yaşantıları ve korkuları sonucunda geliştirdikleri davranışlardır. Hiçbir gruba, hiçbir millette, şehre, mahalleye ve hiçbir dine ait özellikler değildir, ve değerli de değildir.

Koşullar ve şans, kaba, hoyrat, kontrolsüz ve saldırgan kişilerin üst yönetim

makamlarına çıkmasını sağlamış olabilir. Yukarıdan aşağıya, bu özellikler insan zihnini hızla etkileyerek yayılmıştır. Üst makamları tutanlar becerikli ve güçlü görülür. Algı, belli belirsiz ama etkin çalışır. Sonra bir bakmışsınız, ülkenin her yerinde yönetmeye talip olanlarda bu kabalık, hoyratlık, kontrolsüzlük var. Sevgiliyle ilişkisini yönetende de, stadyumdaki taraftarı yönetende de, ana-babasını, çocuğunu yönetende de, işyerini yönetende de...

Şimdi umutlu kısma geliyoruz: Doğanın yönü gelişmeye doğrudur; doğa hep iyiye doğru değişir. Kayalıkların arasından çıkan bir ağaç, betonun arasından yeşeriveren çimen gibi. İnsanlar ve toplumlar kendileri için iyi olmayı algılar, hisseder ve iyiye doğru değişime yönelirler. Koşullar değişir. O zaman kibarlığın, nezaketin, iyiliğin her gruba, her millete, şehre, mahalleye ve her dine (ve dinsizliğe) ait özellikler olabildiğini ve değerli olduğunu görürüz. O zaman yakın ilişkilerden tutun kurumlara kadar, yöneten ve yönetilen herkesin davranışı olumluya doğru değişir. Çünkü hem bireyi, hem bir topluluğu ileriye götürecek olan iyilik, dostluk ve dayanışmadır. Beynimiz evrim sürecinde gelişirken, en önemli değişim kontrol becerimizi sağlayan beyin bölgelerinde olmuştur. Bugün hayatta kalmamızı sağlayacak olan ilkel bir korku ve korunmaya dayalı saldırganlık değil, kontrol becerilerimizin getirdiği pozitif ilişkilerdir.

Psikolojinin duayeni, Harvard'ın ünlü profesörü Steven Pinker'in dediği gibi: "*Bir çok meselede olduğu gibi, şiddette de asıl sorun insan doğasıdır, fakat insan doğası aynı zamanda sorunun da çözümüdür.*"

Yaşadığımız bu kötü dönemin geçici olduğuna ve herbirimizdeki iyi potansiyele inanalım.